УДК 811.111'37(71+73)(043)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/20.167512

Наталія ТКАЧЕНКО,
здобувач
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна) lbyjpfdhh@ukr.net

СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ УТВОРЕННЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ ПРОСТОРУ В БРИТАНСЬКОМУ Й АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено семантичним процесам утворення лінгвокультурних номінацій функціонально-семантичного поля простору (ФСП «space») у британському й американському варіантах англійської мови та їхній ролі у функціональній диференціації англійської мови. Ці процеси включають внутрішньопольові та міжпольові трансфункціональні та транссемантичні перетворення, які впливають на збільшення та зменшення семантичних парадигм, розвиток і втрату семантики простору й асиметрію семантичних парадигм у варіантах аналізованої мови. Процеси трансфункціональності та транссемантичності взаємопов'язані, виявляють зв'язок граматичної форми слова, функції мови та поняттєвого значення назви простору й можуть задіяти лінгвокультурну функцію в утворенні національно маркованих номінацій.

Ключові слова: *лінгвокультурологія, семантичні процеси, функціонально-семантичне поле простору, британський і американський варіанти англійської мови, семантична парадигма.*

Nataliya TKACHENKO,
Competitor
of Department of English Philology and Translation
of Kyiv National Linguistic University
(Kyiv, Ukraine) lbyjpfdhh@ukr.net

SEMANTIC PROCESSES OF CREATING CULTURAL LINGUISTIC REPRESENTATIONS OF SPACE IN THE BRITISH AND AMERICAN VARIANTS OF ENGLISH

The article is devoted to the semantic processes in creating the British and American cultural linguistic representations of the functionally-semantic field of space. It is aimed at investigating the principal ways and means of forming variations of the said representations and their role in the functional differenciation of English.

Semantic paradigmes enlarging takes place in the field internal semantic processes of transfunctionality, transsemanticity (stylistic, territorial variativity, resemantization etc.), toponymization and contextualization, as well as in transfield semantic processes of homonymization and borrowing. The processes of transsemanticity and transfunctionality show the interdependence of grammatical form, language function and notional or conceptual meaning of the word. Conversing prepositions, adverbs, adjectives and verbs into nouns transforms their grammatical meanings into that of noun, changing the indicative function into nominal, thus endows the word with complete space semantics. The reverse process reveals the loss of space meaning. Semantic paradigmes deminishing occurs as a result of space names aging and their functional differenciation. These processes produce the assymetry of the American and British semantic paradigmes which is compensated by the dominants and borowings. Transsemanticity and transfunctionality may engage cultural linguistic function in creating toponyms. Cultural linguistic function creates also territorial lexico-semantic variants of space nouns. Semantic paradige internal processes of narrowing, enlarging, metaphorization etc. demonstrate the development of derivatives, incomplete notional, connotative and stylistic synonyms – formal units, accompanied by semantic differenciation, examplified by British and American space names analogues-divergents which are motivated by pragmatic factors and associative processes. Conversives and non-space nouns increase metaphorical semantics of toponyms. In the context of the sentence the explicit or implicit personality actualize the indicatory function of space names.

Key words: *cultural linguistics, semantic processes, functionally-semantic field of space, British and American variants of English, semantic paradigme.*

Постановка проблеми. Процеси розвитку семантики репрезентацій ФСП «space» відтворюють загальнолінгвістичні тенденції оптимізації спілкування в усіх галузях наукового знання, тому дослідження шляхів і засобів творення семантики становить проблему, особливо актуальну в умовах інтеграції поліетнічних народів, яку ми намагаємося вирішити на прикладі британських і американських репрезентацій простору із застосуванням комплексного, поліпарадигмального, структурно-семантичного, функціонально-семантичного, лінгвокультурного аналізу.

Аналіз досліджень. Утворення різнорівневих лінгвокультурних номінацій простору в бри-

танському й американському варіантах англійської мови відбувається в процесах семантизації, ресемантизації, трансфункціональності, транссемантичності, зумовлених інтра- й екстралінгвістичними чинниками, насамперед соціальними потребами функціональної диференціації мови (А. Мартіне, Ю. Дешерієв, У. Вайнрайх, О. Чередніченко, О. Семенець, В. Карасик та ін.). Трансфункціональність визначається як функціональна перехідність (наприклад, перехід указівної функції в номінативну) (Терехова, 2015: 65); таке явище має місце, зокрема, у конверсивах різних частин мови. Транссемантичність (семантична перехідність; наприклад, перехід просторової семантики в часову) (Терехова, 2015: 65) іменників із просторовою семантикою в атрибутивній функції демонструє перехід просторової семантики в характеризуючу або локалізуючу. Процеси трансфункціональності та транссемантичності беруть участь у мовних і міжмовних змінах різнорівневої структурної та функціональної семантики, які супроводжують синтез і аналіз наукового та побутового знання, а отже, «є виявами поліпарадигмальних відношень і свідчать про реальний стан поняттєвих, мовних і асоціативних зв'язків» (Терехова, 2015: 65). Процес ресемантизації (Жабо, 2007; Авдоніна, Жабо, Терехова, 2015) зумовлює реконструкцію застарілого, архаїчного значення номінації простору в сучасних контекстах.

Мета статті – дослідити семантичні процеси утворення лінгвокультурних номінацій простору. У зв'язку з метою дослідження поставлені такі завдання: проаналізувати репрезентації простору, визначити семантичні процеси утворення лінгвокультурних номінацій простору в британському й американському варіантах англійської мови, їхні лінгвістичні й екстралінгвістичні чинники, узагальнити результати аналізу.

Виклад основного матеріалу. Функціонування мови, визначене загальними зовнішніми та внутрішніми чинниками, пов'язане з потребами відображення реальних відношень речей, а отже, з їхньою функцією та змінами функції. Категорійний апарат лінгвістики в термінах трансфункціональності та транссемантичності кодує поліпарадигмальні внутрішні та зовнішні відношення мовних одиниць, охоплюючи польові, міжпольові семантичні перетворення (трансформації). Ці терміни можна розуміти широко (як усі процеси зміни семантики мовних одиниць (наприклад, у виникненні синонімів, омонімів, паронімів та ін.) і зміни функцій мови й мовлення) і вузько (як зміну семантики частини мови зі зміною її граматичної функції).

Граматична функція частини мови є внутрішньомовною функцією, зміни якої викликають трансфункціональні та транссемантичні процеси. Процеси трансфункціональності іменників простору в похідні частини мови (прикметники, дієслова) демонструють перетворення просторової семантики в непросторову й навпаки. Наприклад, прислівники з напрямковою та дейктичною семантикою, переходячи до категорії іменників, набувають просторової семантики, а отже, процес транссемантичності супроводжує трансфункціональність.

Внутрішньопольові трансфункціональні та транссемантичні процеси є джерелом поповнення семантичних рядів (далі – СР) і тематичних груп (далі – ТГ). Загальні іменники простору здебільшого моносемантичні та монофункціональні, але їх певна частина має джерелом інші частини мови.

Наприклад, ТГ назв горбів і пагорбів і ТГ назв низин поповнились іменником – конверсивом прийменника та прислівника *down*, дейктична семантика якого перейшла в номінативну. Цей поліфункціональний і полісемантичний прийменник і прислівник зі значенням напрямку руху вниз або вказівки на такий напрямок розвинув іменник (заст. *down* – «пагорб, безлісе підвищення») і похідне ЛСВ за суміщенням простору (*down* – «долина») (OED, III: 624). Трансфункціональність дієслова *mount* («сідати на коня, транспорт, їхати на чомусь, підніматися нагору») утворила іменник *mount* – «гора» (LDELC, 2005: 915). У зворотньому процесі трансфункціональності аналізовані лексеми втрачають семантику простору й набувають первинних значень.

Інший семантичний процес – ресемантизація, що спрямована на відновлення застарілого, архаїчного значення повністю або частково за певною ознакою денотата під впливом екстралінгвістичних соціокультурних чинників, зокрема професійної діяльності. Наприклад, іменник (буд., істор.) *tower* – «фортеця» (Aldous, 1978: 86) – в умовах зміни архітектурних проектів утворив сучасне ЛСВ «хмарочос» за історичною ознакою параметра височини.

Іменники простору являють собою основне джерело похідних ЛСВ інших ТГ. Функціональне та семантичне варіювання номінацій природного простору під впливом екологічних, урбаністичних та інших чинників утворює полісемію в різних ТГ. Наприклад, іменники ТГ назв пустої землі *weald*, *wold* належать також до ТГ назв гір і пагорбів, а іменники цієї ТГ *down, fell, carr* входять також до ТГ низин. Синоніми ТГ назв зеленої зони *forest, garden* уживаються в ТГ шляхів

сполучення лише у функції дромонімів (власних назв доріг і вулиць) для позначення суміжних просторів, а отже, не утворюють синонімів. Британський іменник *combe*, ст.-англ. *cumb* – «вузький гірський хребет» (OED, II: 961, 962) – має переносне значення «долина» і вживається в онімі *Burrington Combe* (брит). Топоніми штучного простору людей утворюються простим перенесенням назви природного простору; наприклад, іменник *combe* (брит.) утворив хоронім іст. *Cumberland*, ойконім *Cumberland* і назву клубу *Cumberland County Club* (OED, II: 962; Category).

Топонімізація назви долини *down* утворила кіладонім *Down* (OED, III: 624), який суміщає номінативну функцію з лінгвокультурологічною. Топонімізація надає метафоричних конотацій іменникам, що не вживаються як апелятиви, наприклад, *Tissington Spires* (DB), амер. *Kates Needle* (Category). Топоніми також є контекстом трансфункціональних і транссемантичних процесів перетворення дієслів на іменники простору (брит. *Sulphur Springs Draw, Bell Water Drain*; амер. *Mountain Run* (Category)).

Транссемантичність взаємодіє з лінгвокультурною функцією в процесі творення не лише топонімів, а й територіальних ЛСВ, наприклад, брит. *country* («країна») (OED, II: 1078; LDELC, 2005: 315) і ЛСВ амер. *country* («село») (LDELC, 2005: 315). Лінгвокультурна функція утворює також національно марковані стилістичні ЛСВ (професійні, образні, територіальні, регіональні, діалектні, просторічні, жаргонні, сленгові, фразеологічні).

Перейменування ойконімів та урбанонімів (назв об'єктів у місті) демонструють процеси конкретизації, уточнення їхнього значення (наприклад, брит. *Albert Road* замінено на *N.W.1 & 8Prince Albert Road*); покращення значення (наприклад, дубльований дромонім брит. *Avenue Road* замінений на *E.3Kitcat Terrace*); зміни функції (брит. *Road* перейменовано на *Place*, *Street* на *Road, Way* (Category)).

Міжпольові процеси атракції збагачують лінгвокультурні репрезентації ФСП «space» метафоричними конотаціями за рахунок омонімів непросторових іменників – соматизмів і назв предметів. Наприклад, ТГ назв гір і пагорбів містить соматизми *Fldhelm's Head, Fairbrook Nase* (брит.), *Hayfork Bally* (амер.); назви предметів *Tissington Spires* (Category), *Upper Arrow* (амер.) (Category).

Внутрішньопарадигмальні семантичні процеси демонструють розвиток похідних неповних поняттєвих, конотативних, стилістичних синонімів, а отже, формальних відмінностей, які супроводжуються семантичною диференціацією й тому являють собою аналогодивергенти. Розвиток синонімів британських і американських назв шляхів сполучення зумовлений прагматичними чинниками й асоціативними процесами відображення певного простору. Так, «шоссе» (брит. *Motorway*) відтворює засіб пересування, амер. *expressway* – швидкість, *highway* – параметри; «тротуар» – брит. *pavement* – покриття, амер. *sidewalk* – засіб пересування; «залізниця» – брит. *railway,* гіперонім – амер. *railroad*; «метро» (брит., метаф.) – *tube* (предмет), амер. *subway* – напрямок руху (OED); «о**б'їзна** дорога» – брит. *roundabout* – напрямок руху, амер. *circle, traffic circle* – геометрична конфігурація; «кільцева» дорога (брит. *ring road*) – геометрична конфігурація, амер. *beltway* – метафора (OED).

Зіставний аналіз виявляє деяку асиметрію британських і американських синонімічних парадигм. Звуження американських семантичних парадигм відбувається за рахунок застарівання, архаїзації історизмів, обмеження їхнього вживання, стильового розшарування, посилення функціонування домінант. Наприклад, аналіз топонімів виявляє скорчення семантичного ряду (далі – СР) американських назв озер до його домінанти *lake.* Розширення семантичних парадигм відбувається в процесах утворення омонімів, запозичення.

Аналіз фразеологізмів та ідіом дозволяє прослідкувати процеси інтеграції та ресемантизації первинних значень аналізованих номінацій. Наприклад, британські ідіоми *home is where the heart is, a house is not a home* (Idioms) реалізують широке значення аналізованого іменника *home* (брит.)–«країна»,«місцепроживання»(OED,V:349), *home* (брит.) – «постійне, комфортне місце людини, більш значуще, ніж будинок» (LDELC, 2005: 681), охоплюють фізичний і ментальний простір. В ідіомі *an Englishman's home is his castle* (брит.) аналізований іменник має звужене значення «дім, будинок британця як місце приватного життя, закрите від втручання» (Idioms), наслідуване у ЛСВ амер. *home* «тривимірний простір будинку» (LDELC, 2005: 681), отже, фразеологізми виявляють спільний вузький варіант значення *home* – «фізичний простір». Наведені приклади демонструють розвиток моносемантичності, диференціації та звуження основного значення, ресемантизації, атракції, утворення синонімів в інших ТГ; соціалізації та національної маркованості в процесі топонімізації.

У контексті речення й тексту наявність експліцитного чи імпліцитного суб'єкта – адресата – надає номінації простору функції вказання

на місце події. Прийменникові конструкції, анафоричні повтори іменників простору виконують функції когезії, когеренції, розкриваючи ознакову та характеризуючу семантику тематичної лексики простору, утворюючи контекстні ЛСВ й конотації.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що процеси поповнення семантичних парадигм британських і американських назв простору включають внутрішньопольові перетворення: трансфункціональність, транссемантичність, топонімізацію та міжпольові процеси омонімізації й запозичення, які беруть участь у функціональній диференціації англійської мови. Транссемантизація супроводжує трансфункціональність і може задіяти лінгвокультурологічну функцію в утворенні топонімів. Топонімізація непросторових іменників збагачує лінгвокультурні репрезентації простору метафоричними конотаціями. Звуження семантичних парадигм в американському варіанті англійської мови в процесі застарівання історичних просторових номінацій створює асиметрію британських і американських семантичних парадигм і компенсується домінантами та запозиченнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдонина М., Жабо Н., Терехова С. Специфика экологических терминов французского языка в сопоставлении с русскими, украинскими и английскими в свете теории полипарадигмальности: особенности функционирования. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО. Київ: КНЛУ, 2015. Вип. 31. С. 14–21.

2. Жабо Н. Ресемантизация лексических единиц в текстах экологической тематики. Филология и культура. Материалы VI международной научной конференции 16–17 октября 2007. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2007. С. 356–358.

3. Терехова С. Функціональні особливості репрезентацій системи просторових, часових і особових координат: принципіальні зауваження. Проблеми семантики, прагматики, речення та тексту. КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. Вип. 34. С. 65–76.

4. Aldous T. The World Cities. London. London and N.Y.: Marshall Cavendish, 1978. 100 p.

5. Category. URL: http://en. wikipedia.org/ wiki/.

6. DB. Discovering Britain. An illustrated Guide to more than 500 selected locations in Britain's unspoiled countryside / R. Finlay, T. Forrest et al. London: Drive Publications Limited, 1984. 415 p.

7. Idioms/country/british+english. URL: http://www.usingenglish.com/ reference/ idioms/country/british+english.html.

8. LDELC. Longman Dictionary of English Language and Culture. Edinbourg Gate, Harlow: Pearson Education University Limited, 2005. 1620 p.

9. OED. The Oxford English Dictionary On Historical Principles. London: At the Clarendon Press, 1970. V. I–XII.

REFERENCES

1. Avdonina M., Zhabo N., Terekhova C. Specifica ecologicheskih terminov frantsuzskogo yasika v sopostavlenii s russkim, ukrainskim i angliyskim v svete teorii poliparadigmalnosti: osobennosti funktsionirovaniya [Specifics of French ecological terms contrasted with Russian, Ukrainian and English terms in frames of multi-paradigmal approach: the peculiarities of functioning]. Kyiv. Scientific Messenger of the UNESCO Department. 2015. № 31. pp. 14–21 [in Russian]

2. Zhabo N. Resemantizatsiya leksicheskih yedinits v tekstah ecologicheskoi tematiki. [Resemantization of lexical units in the ecological texts]. Phylology and culture. Materials of the VI international scientific conference 16–17 october, 2007. Tambov. Tambov State University named after G. R. Derzhavin, 2007. pp. 356–358 [in Russian]

3. Terekhova S. Funktsionalni osoblivosti reprezentatsiy sistemi chasovih i osobovih koordinat: printsipialni zauvazhennya. [Functional specifics of the representations of the space, time and person coordinates system: principal remarks]. Problems of semantics, pragmatics, sentence and text. Kyiv. Kyiv National University named after Taras Shevchenko, 2015. № 34. pp. 65–76 [in Ukrainian]

4. Aldous T. The World Cities. London. London and N.Y.: Marshall Cavendish, 1978. 100 p.

5. Category. URL: http://en. wikipedia.org/ wiki/.

6. DB. Discovering Britain. An illustrated Guide to more than 500 selected locations in Britain's unspoiled countryside / R. Finlay, T. Forrest et al. London: Drive Publications Limited, 1984. 415 p.

7. Idioms/country/british+english. URL: http://www.usingenglish.com/ reference/ idioms/country/british+english.html.

8. LDELC. Longman Dictionary of English Language and Culture. Edinbourg Gate, Harlow: Pearson Education University Limited, 2005. 1620 p.

9. OED. The Oxford English Dictionary On Historical Principles. London: At the Clarendon Press, 1970. V. I–XII.